

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Резюме. У статті розглянуто проблему недосконалості змістового компоненту професійної підготовки майбутніх економістів. Показано значущість психолого-педагогічної підготовки для формування професійно важливих особистісних якостей майбутніх економістів. Проведено аналіз стану психолого-педагогічної підготовки у вітчизняних економічних ВНЗ. Здійснено порівняння з країнами ближнього зарубіжжя. Визначено перспективні напрями її удосконалення.

Ключові слова: вища економічна освіта, гуманітарна підготовка, психолого-педагогічна підготовка, економісти, викладачі економіки.

Постановка проблеми. Потреба в удосконаленні змістового компоненту професійної підготовки майбутніх економістів зумовлена сучасним станом економічного розвитку суспільства. У всьому світі зараз активно запроваджується нова модель економіки, що ґрунтується на інтенсивному використанні людських ресурсів, інтелектуальних можливостей. Успішність професійної діяльності економіста визначається сьогодні не стільки його теоретичною підготовленістю чи практичною досвідченістю, скільки його потенційною спроможністю до активного пошуку і запровадження у виробництво нових ідей, товарів, послуг, прагнення до продуктивного вирішення проблем і подолання нагальних криз тощо. Такі завдання підготовки майбутніх економістів потребують уваги до їх особистісного розвитку, насичення економічної освіти гуманістичним контекстом, індивідуалізації і диференціації навчання. Відповідно зростає роль гуманітарних дисциплін, які забезпечують гармонійний особистісний розвиток майбутніх фахівців.

Суспільство, що постійно змінюється, потребує від суб'єкта економічної діяльності, з одного боку, активної життєвої позиції, гнучкості та варіативності для опанування можливих змін, постійного розвитку, з іншого, – цільності особистості, вираженої індивідуальності, особистісної персоналізації, що забезпечують стійку основу варіативної поведінки.

У забезпеченні розвитку необхідних особистісних якостей майбутніх економістів першочергова роль належить психолого-педагогічним дисциплінам. По-перше, така підготовка має виразний гуманістичний характер, тобто спрямована на пізнання і розвиток людини як особистості. По-друге, у такій підготовці традиційно досить велике значення надається

активним методам навчання, що сприяють прояву і розвитку свідомості, цілеспрямованості, активності, інноваційності майбутнього фахівця. По-третє, така підготовка

найбільш сприятлива для формування здатності до самоосвіти як основної форми майбутнього професійного самовдосконалення.

Реальний стан економічної освіти ще далекий від досконалого. Це стосується насамперед і змістових компонентів підготовки, зокрема її гуманітарної складової, до якої відносяться і дисципліни психолого-педагогічного циклу. Модернізація вищої освіти, пов'язана із запровадженням кредитно-модульної системи навчання, призвела до скорочення значного кола навчальних дисциплін, їх поєднання. Найбільше це торкнулося саме гуманітарних дисциплін, які традиційно вважаються другорядними у порівнянні з дисциплінами професійної спеціалізації. Згідно з наказом МОН України № 642 від 09.07.2009 р. «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» їх кількість на сьогодні зведена до мінімального, до того ж психолого-педагогічні дисципліни не внесені до переліку нормативних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки для бакалаврів, і їх запровадження винесено на розсуд ВНЗ. Отже, на сьогодні наявна суперечність між вагомністю гуманітарної освіти майбутніх економістів для гармонійного розвитку їх особистості та наявним станом реалізації психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ економічного профілю. Самі цій проблемі присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значущість психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ підтверджується значною увагою

вітчизняних науковців до її обґрунтування. В.А.Козаковим було здійснено обґрунтування концептуальних засад психолого-педагогічної підготовки фахівців у непедагогічних університетах. Дослідник виділив основні принципи такої підготовки: бінарність навчальних цілей (основна фахова підготовка та додаткова викладацька спеціалізація), ступневність та інтегративність змісту предметного навчання і технологічність підготовки. Обґрунтував доцільність використання до такої підготовки індивідуально-кооперативної технології навчання, під якою розуміє системне сполучення різних типів самостійної роботи студентів та активних методів навчання, що сприяє формуванню самостійності, цілеспрямованості студентів, їх здатності до взаємодії [1, с. 63].

Л.М.Грущенко доводить, що вивчення психолого-педагогічних дисциплін сприяє розвитку професійної спрямованості студентів, у тому числі і покращує їх ставлення до основної фахової діяльності [2].

О. М. Капітанець показує значущість педагогічної підготовки менеджерів, оскільки це позитивно впливає на реалізацію ними їх професійних функцій [3].

О.М.Котикова здійснює обґрунтування теоретико-методичних засад психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів, у тому числі, юристів сфери економічної діяльності. Дослідниця пропонує покласти в основу такої підготовки експериментально-рольовий підхід, тобто спрямувати її на формування у майбутніх юристів полірольової професійної компетентності, яка забезпечує психолого-педагогічну готовність майбутніх юристів до виконання професійних обов'язків у різних юридичних сферах [4].

Поясок Т.Б. обґрунтовує зміст і форми психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, організаційні умови їх реалізації, розглядаючи таку підготовку як необхідну складову професійної освіти майбутніх економістів [5].

Нами було запропоновано запроваджувати до професійної підготовки майбутніх економістів інноваційно-зорієнтований підхід, що сприяє розвитку інноваційних властивостей і готує до реалізації інноваційної діяльності, доведено, що найбільше можливостей для реалізації такого підходу в економічному ВНЗ має саме психолого-педагогічна підготовка та показано реалізацію

інноваційно-зорієнтованого підходу на різних її етапах [6].

Отже, на сьогодні численними дослідженнями доведено значущість психолого-педагогічної підготовки майбутніх економістів; показано її позитивний вплив на розвиток їх особистісних властивостей: здатності до самоосвіти, комунікабельності, творчих здібностей, професійної спрямованості; обґрунтовано теоретико-методичні підходи до її реалізації, визначено основні вимоги до змісту, форм, методів психолого-педагогічних дисциплін. Водночас, не зважаючи на значну наукову дослідженість цього питання, реальна практика викладання психолого-педагогічних дисциплін в економічних ВНЗ залишається відірваною від цих теоретичних положень.

Мета статті: У даній статті ми прагнули проаналізувати стан психолого-педагогічної підготовки у вітчизняних економічних ВНЗ, порівняти з країнами ближнього зарубіжжя, визначити перспективні напрями її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення цього питання нами насамперед було проаналізовано стан психолого-педагогічної підготовки (далі ППП) у кількох провідних ВНЗ України державної форми власності, що надають економічну освіту: Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (КНУ), Київському національному торговельно-економічному університеті (КНТЕУ), Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (КНЕУ), Харківському національному економічному університеті (ХНЕУ). Також було проаналізовано стан ППП в приватному ВНЗ – Університеті економіки та права «КРОК». Дані були зібрані з офіційних сайтів цих навчальних закладів.

У КНУ здійснюється економічна підготовка за напрямом «економіка і підприємництво» на економічному факультеті. За даними сайту цього факультету, психолого-педагогічні дисципліни не віднесено ані до нормативних дисциплін, ані до дисциплін професійної та практичної підготовки. В магістратурі викладається навчальна дисципліна «Педагогіка вищої школи».

КНТЕУ має окремий напрям підготовки – «Психологія», в якому викладається широкий спектр психологічних дисциплін. Водночас згадується й про викладання окремих

психологічних дисциплін для студентів інших напрямів підготовки.

ХНЕУ має окремий напрямок магістерської підготовки “Управління персоналом” (спеціалізація “Соціологія та психологія управління”). Також включає «Психологію» в зміст нормативних дисциплін професійної підготовки студентів різних напрямків.

Університет економіки та права «КРОК» також реалізує окремий напрямок підготовки бакалаврського рівня «психологія». Вказано, що студентам бакалаврату пропонується широке коло дисциплін психологічної спрямованості. На рівні магістратури викладається також дисципліна «Педагогіка та психологія вищої школи».

Можна побачити, що в жодному із згаданих економічних ВНЗ цілісна психолого-педагогічна підготовка не представлена у достатньому обсязі, реалізується переважно в окремому напрямку підготовки – психологічному.

Дещо відрізняється зміст ППП у КНЕУ. Цей ВНЗ є провідним вітчизняним закладом в галузі економічної освіти, який одним з перших в Україні започаткував у 1993 р. психолого-педагогічну підготовку студентів, що включає окрім вивчення загальних психолого-педагогічних дисциплін і підготовку викладачів економіки як додаткової спеціалізації. Нормативною основою запровадження такої підготовки виступив Лист Міносвіти України від 10.11.1994 р. № 1/9 – 224 «Про реалізацію заходів Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») / психолого-педагогічна підготовка студентів», згідно якого було запропоновано посилити у вітчизняних ВНЗ психолого-педагогічну підготовку студентів, які навчаються за освітньо-професійними програмами вищої освіти за відповідним професійним спрямуванням, через включення до переліку нормативних та вибіркового дисциплін навчальних предметів психолого-педагогічного циклу. Організаційно така підготовка реалізується кафедрою педагогіки та психології КНЕУ. На початку така підготовка була масовою, тобто входила до планів підготовки як обов’язковий компонент, і педагогічна спеціалізація надавалась усім студентам КНЕУ. З 2010 р. у зв’язку з запровадженням Болонського процесу і оптимізацією навчальних планів психолого-педагогічна підготовка у КНЕУ почала реалізовуватись у два етапи. Перший з них включає викладання базової дисципліни

«Психологія та педагогіка» як обов’язкової гуманітарної складової основної фахової підготовки студентам першого курсу всіх форм навчання. Другий етап реалізується для студентів 2-3 курсу денної форми навчання через надання вибіркового пакету дисциплін психолого-педагогічного циклу поглибленого рівня, що забезпечує отримання другої спеціальності «викладач економіки». Зміст та обсяг дисциплін психолого-педагогічного циклу відповідає основним вимогам стандарту вищої педагогічної освіти і включає інтегровані дисципліни соціально-гуманітарної («Психологія та педагогіка», «Психологія»), психолого-педагогічної («Психологія діяльності та навчальний менеджмент», «Психологія спілкування», «Психологія та культура ділового спілкування»), фахової («Методика викладання економіки») та практичної (педагогічна практика) підготовки. Зміст більшості дисциплін є інтегрованим, що дозволяє поєднувати різні вагомні компоненти професійної підготовки педагогів. На сьогодні на кафедрі створена та успішно розвивається наукова школа, що досліджує питання реалізації психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ непедагогічного профілю, засновником якої є перший завідувач кафедри педагогіки та психології КНЕУ д. пед. н., професор В.А.Козаков.

Здійснений аналіз показав, що за окремим виключенням, ППП у вітчизняних ВНЗ економічного профілю представлена досить слабо. У загальному циклі дисциплін переважають дисципліни економічної тематики. Психологія вивчається глибоко лише за наявності окремого напрямку підготовки. В економічних спеціальностях представлені загальні психологічні дисципліни. Педагогічні дисципліни взагалі не пропонуються для вивчення на рівні бакалаврату, а в магістратурі зустрічається дисципліна «Психологія та педагогіка вищої школи».

Водночас в Росії стан психолого-педагогічної підготовки в економічних ВНЗ набагато кращий. Дисципліну «Психологія та педагогіка» віднесено до переліку 11 базових дисциплін циклу загальногуманітарних і соціально-економічних дисциплін (приказ Міністерства освіти Російської Федерації № 286 от 14.09.99 «Про утверждение макетов государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования и требований (федерального компонента) к обязательному минимуму содержания и урону подготовки выпускников»)

[7]. Окрім базової дисципліни «Психологія та педагогіка» як складової гуманітарного компоненту професійної підготовки студентів різних спеціальностей в Росії також на державному рівні підтримується додаткова психолого-педагогічна підготовка для отримання випускниками ВНЗ додаткової кваліфікації викладача з усіх напрямків професійної підготовки [9]. Згідно державних вимог така підготовка має включати 1400 годин, з яких 360 годин – це дисципліни загальної психолого-педагогічної тематики (обов'язкова «Психологія та педагогіка» та інші дисципліни за вибором), 340 годин спеціальних психолого-педагогічних дисциплін, насичених конкретним професійним контекстом, інші години займає педагогічна практика та державна атестація.

Не зважаючи на недостатність підтримки викладання психолого-педагогічних дисциплін у вітчизняних ВНЗ з боку держави, опитування студентів економічних ВНЗ показують на визнання більшістю з них необхідності психолого-педагогічної підготовки для майбутньої професійної діяльності у сфері економіки. Студенти прагнуть до вивчення як психологічних, так і педагогічних дисциплін для розширення своєї основної фахової компетентності, кращої підготовки до життя. Психологічний компонент підготовки дозволяє їм краще пізнати себе, навчитись тренувати і удосконалювати свої психологічні властивості, знаходити підходи до інших. Педагогічний компонент вчить управляти своїм розвитком, займатись самоосвітою, навчати колег і виховувати дітей. Окремі студенти прагнуть отримати і додаткову освіту в цій галузі. Багато випускників економічних ВНЗ поступають після завершення навчання до аспірантури і далі залишаються викладачами економіки у цьому ж ВНЗ. Дехто надалі поєднує діяльність за основним фахом з викладацькою діяльністю у навчальних закладах, центрах бізнес-освіти, тренінговою діяльністю, репетиторством тощо. Саме тому ми вважаємо, що слід у майбутньому розвивати зміст психолого-педагогічної підготовки у двох напрямках. По-перше, для забезпечення достатнього особистісного розвитку майбутніх економістів слід розширювати склад психолого-педагогічних дисциплін як на рівні бакалаврської, так і магістерської підготовки. Окрім дисциплін психологічної тематики, пропонувати студентам вивчення педагогічних дисциплін: «Основи самоосвіти», «Риторика», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент», «Професійна

педагогіка» тощо. Педагогічна підготовка може також виступити окремим напрямком підготовки в економічних ВНЗ, або надаватись як додаткова кваліфікація викладача економіки з певною спеціалізацією. Водночас, і рівень такої підготовки має бути достатнім.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз дозволив заключити, що, не зважаючи на значну увагу науковців до питань психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ непедагогічного профілю, її практична реалізація у професійній підготовці є вкрай обмеженою. Існує виразна суперечність між потребою в такій підготовці, та недостатнім станом її задоволення у вітчизняних умовах. Потребують подальшого удосконалення зміст та форми реалізації такої підготовки. Науковцям пропонується продовжувати дослідження в цьому напрямку та намагатись запроваджувати результати своїх досліджень у практичну освітню діяльність.

Література:

1. Козаков В. А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах : монографія / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук. – К : НІЧЛАВА, 2003. – 140 с.
2. Грущенко Л. М. Формування професійно-орієнтованого ставлення до дисциплін психолого-педагогічного циклу у студентів економічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. М. Грущенко. – К., 2007. – 21 с.
3. Капітанець О. М. Педагогічна підготовка менеджерів у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. М. Капітанець. – Т., 2001. – 19 с.
4. Котикова О. М. Теоретико-методичні основи психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. М. Котикова. – Житомир, 2012. – 36 с.
5. Поясок Т. Б. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і

методика професійної освіти» / Т. Б. Поясок. – К., 2010. – 42 с.

6. Артюшина М. В. Психолого-педагогічні засади підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / М. В. Артюшина ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 2011. — 44 с.

7. «Об утверждении макетов государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования и требований (федерального компонента) к обязательному минимуму содержания и уровню подготовки выпускников» // Приказ Министерства образования Российской Федерации № 286 от 14.09.99. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law7.ru/russia/law0q/n689.htm>.

8. Отчет по проекту «Гуманитарная компонента в учебных планах высшего профессионального образования : мировой опыт и российские реалии» [Электронный ресурс]. – СПб : Министерство образования Российской Федерации, Санкт-Петербургский государственный университет, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://bologna.spbu.ru/otch_NIR.doc

9. О присвоении дополнительной квалификации "преподаватель" выпускникам вузов по специальностям высшего профессионального образования // Приказ Министерства образования Российской Федерации № 163 от 31.01.97 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.law7.ru/base52/part6/d52ru6522.htm>

М. Артюшина

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ВЫСШЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье рассмотрена проблема несовершенства содержательного компонента профессиональной подготовки будущих экономистов. Показано значимость психолого-педагогической подготовки для формирования профессионально важных личностных качеств будущих экономистов. Проведен анализ психолого-педагогической подготовки в отечественных экономических ВУЗах. Проведено сравнение со странами ближнего зарубежья. Определены перспективные направления ее совершенствования.

Ключевые слова: высшее экономическое образование, гуманитарное подготовка, психолого-педагогическая подготовка, экономисты, преподаватели экономики.

М. Artyushina

PSYCHO-PEDAGOGICAL TRAINING AS A COMPONENT OF HIGHER ECONOMIC EDUCATION

Summary. *The article deals with the problem of imperfection substantial component of future economists training. It shows the importance of psychological and pedagogical training for the formation of a professional important personal qualities of future economists. It's analysed the psychological and pedagogical training in domestic economic universities. It's made the comparison with the neighboring countries and identified perspective directions for future improvement.*

Keywords: *higher economic education, humanity's training, psycho-pedagogical training, economists, economic teachers.*